

R

Visuell analys av föreställningar om barn och natur

Anne-Li Lindgren

Sammanfattning

Idag är det vanligt att relatera barn och natur till varandra. Frågan är vad en sådan relation skapar för föreställningar och vad den används till. Artikeln tar sin teoretiska utgångspunkt i visuell kultur för att analysera empiriska exempel hämtade från reklam och utomhuspedagogik. Analysen tar fasta på de markörer för ålder, genus och etnicitet som används när barn och natur relateras till varandra. Resultatet visar att det är ljusa barn med låg ålder och utan bestämt kön som används i den här typen av exempel och barnen skapar, tillsammans med framställningar av ren natur och naturlighet, föreställningar om renhet och oskuld. De föreställningar som skapas med hänvisningar till barn används för att ge intryck av hållbarhet medan de samtidigt motiverar konsumtion och vissa pedagogiska idéer. Slutdiskussionen reser frågan om vad som riskeras om barn-natur relationen fortsätter att åter-skapas på ett okritiskt sätt.

Abstract

In everyday culture it is a common practice to relate children to nature and vice versa. The question raised in this article is what notions such a relationship creates and is used for. Visual culture is used in the analysis of two empirical examples from commercials and outdoor education. The analysis focuses on signs of age, gender and ethnicity used when children and nature are related. The result demonstrates that it is bright colored children of low age and with undefined gender that is used in these child-nature representations. Together children and nature create strong notions of innocence and pureness. The notions created with reference to children are used to support sustainable development at the same time as they encourage consumption and specific pedagogical ideas. The concluding discussion concerns what are at risk when upholding an uncritical approach to the reenactment of the child-nature relationship.

Inledning

Den svenska Prinsessan Estelle, hertiginna av Östergötland, fick en naturstig i doppresent av Östergötlands län våren 2012. Av den svenska regeringen fick prinsessan barnböcker. Barnboksprenten möttes av kritik för att urvalet ansågs alltför snävt. Skillnader i klass, genus och etnicitet fanns inte

beskrivet. Naturstigen var det ingen som hade annat än positiva reaktioner mot. Här framkom ingen kritik mot att perspektiv som klass, genus och etnicitet inte beaktats. I den meningen kan man säga att politikerna i Östergötland var bättre än regeringen på att välja present. Men de var kanske smartare än de själva förstod. För vad de gjorde var att relatera barndom till natur och det är

en dominerande positiv föreställning idag. Den ifrågasätts inte. Natur, barn och barndom uppfattas som självklart gott. Är det så enkelt?

Forskningen har lyft fram Rousseaus *Emile* (1762) som en tydlig startpunkt för våra västerländska föreställningar om att barn och natur ingår i en speciell relation där oskuld, renhet och ursprunglighet är centrala komponenter. Sådana föreställningar har stärkt, och stärkts av, modernitetens dualistiska uppdelningar av världen i motsatspar: Natur eller kultur, barn eller vuxen, beroende eller oberoende, lek eller arbete (Cunningham 1991, Taylor 2011). Det är delar av ett västerländskt barndomsideal där barndom blivit en markör för normalitet, samtidigt som den, när den återskapas, förstärker existerande dikotomier (Cannella och Viruru 2004). En av forskningens uppgifter kan sägas vara att visa på hur sådana dikotomier återskapas i vardagen för att på så sätt kunna förändra invanda tankesätt och normerande förhållningssätt. Det är ett sätt att ge möjlighet att agera utifrån en normkritisk ståndpunkt (Reimers och Martinsson 2008), vilket är en central utgångspunkt för den här artikeln.

Föreställningar om naturlighet är inte bara en del av dagens syn på barndom utan också en del av en diskurs om hållbar utveckling och klimatpolitik.

Två empiriska exempel kommer att analyseras: ett med reklam för ett miljövänligt varumärke för barnprodukter och ett om utomhuspedagogik. Det som förenar exemplen är att de är lättåtkomliga och spridda i en svensk, och troligen nordisk, men kanske också västerländsk, vardagskultur. Syftet är att ge exempel på hur visuella och verbala framställningar av barn och

natur kan analyseras, men också att visa på de förgivettaganden om etnicitet, genus och ålder som byggs in i vardagliga representationer där barn och natur relateras till varandra. Artikeln visar också hur föreställningar om barnet som framtid och barnet som garant för hållbar utveckling (Kjørholt 2002) används för att sälja in varor och tjänster där relationen barn och natur används för att skapa föreställningar om renhet och oskuld.

Teori og metod: visuell analys och föreställningar om naturlighet

Visuell kultur har en stark kommunikativ potential och används för att sprida information och kunskap men också för att skapa och sprida idéer och normer. Våra vardagliga erfarenheter är till stor del visuella och det visuella appellerar till våra känslor både skilt från verbalt språk men också i samverkan med det (Sparrman, Torrell, Snickare 2003: 12–13). I dagens samhälle får det visuella allt större betydelse och det framhävs som en form av kunskap för framtiden (Goldfarb 2002: 21) som används för många syften. Det visuella är komplext, produktivt och en form av maktutövning som kan användas för att avslöja, dokumentera, ge omsorg, utöva disciplin och kontroll. Därmed är det visuella också medskapare av sociala formationer (Wise 2011: 196) och det uppfattas gärna som "good governance", en form av styrning för människors eget bästa (Steeves och Jones 2010). Seendet beskrivs i sådana sammanhang gärna som neutralt och objektivt, som ett slags ideologifritt verktyg för sanningens, vetenskapens och det godas bästa (Sparrman och Lindgren 2010). Det visuella används, i likhet med verbal kommunikation, för att skapa föreställningar om att barn får

komma till tals, via "visual voices" (Sparrman och Lindgren 2010, även Luttrell 2010).

Den visuella analysen kommer att ta fasta på hur olika "markörer" för etnicitet, genus och ålder skapar föreställningar i bilder och symboler. Markörer är exempelvis hår-, ögon- och hudfärg, kläder och kroppsspråk. Specifika markörer för genus, ålder och etnicitet bidrar till att skapa kulturella föreställningar om ett "vi" i relation till "de andra" (exv. Lindgren 2002, Yuval-Davis 1997) och frågan som ställs här är vilka föreställningar som markörerna skapar i empiriska exempel när barn och natur relateras till varandra. Föreställningar om ett "vi" och "de andra" kan också kopplas till föreställningar om vuxna som ett "vi" och barn som "de andra" (Cannella och Viruru 2004, Lindgren 2012). En fråga är om barn och vuxna framställs som åtskilda och i separata sfärer i enlighet med ideal om en normal västerländsk barndom där barn erkänns som aktiva men då i sådana aktiviteter som vuxna definierat som lämpliga och accepterade för barn, exempelvis lek (Cannella och Viruru 2004: 103–108, Higonet 1998, Holland 2004, Lindgren 2006, Smith 2012)? Eller iscensätts ett inkluderande "vi" där barn och vuxna betraktas som både ansvarstagande och icke-ansvarstagande, beroende och oberoende, mogna och omogna där barn också potentiellt har makt som vuxna (Gallacher och Gallagher 2008, Halldén 2007, Lindgren 2013, Smith 2012)? Ett inkluderande förhållningssätt tonar ner skillnaderna mellan barn och vuxna och erkänner att vuxna är beroende av barn (Halldén 2007).

Förutom att ta fasta på markörer för genus, ålder och etnicitet kommer också barns positioner i materialet att analyseras. Frågor ställs om hur barn relateras till andra delar av innehållet i bilderna men också i relation till en tänkt betraktare. Ana-

lysen lutar sig mot antagandet att den som placeras i den betraktades position framställs som i en underordnad position medan den som betraktar intar en överordnad position, och det är vanligt att barn placeras i positionen att bli och vara betraktad. Barn betraktar inte vuxna utan vuxna betraktar barn (Lindgren 2012, Sparrman och Lindgren 2010). Frågan som ställs här är vilka positioner barn får när barn och natur relateras till varandra?

Analysen tar också fasta på olika aspekter av naturlighet (Andersson 2009). Med *Emile* (1762) lanserade Rousseau en idé om att det finns en *naturlig barndom* som riskerar att korrumpas av vuxensamhällets lockelser. Som nyblivna människor betraktas barn som oskuldsfulla eftersom natur anses finnas som en egenskap i barnet. Men det gör också barnen sårbara och känsliga för påverkan från ett potentiellt dåligt vuxensamhälle som representerar kulturen (Taylor 2011). Naturen – som naturmiljö och tillskriven barnegenskap – blir en motkraft mot en korruperad kultur och samtidigt skapas en skillnad mellan barn och vuxna liksom mellan natur och kultur. Barndom blir på ett tydligt sätt en tid som helst ska skiljas från vuxnas tid för att minska vuxnas negativa påverkan (Halldén 2009, Taylor 2011). I *Emile* skapas naturen som en särskild plats för barn; i en naturkontext kan barn vara barn (Taylor 2011). Föreställningar om *naturlighet* är inte bara en del av dagens syn på barndom utan också en del av en diskurs om hållbar utveckling och klimatpolitik. Vad som uppfattas som naturligt beror av kontext och situation men det lyfts sällan fram. Vi tenderar att använda naturlighet som ett positivt värde när det är något vi tycker om (Andersson 2009).

Den amerikanske filosofen Stanley Hall som var verksam en bit in på 1900-talet har också haft inflytande på dagens väster-

ländska barndomsideal. Han hade en evolutionistisk syn på barn och barndom och menade, i likhet med Rousseau, att barn är närmare naturen än vuxna eftersom barn är närmare ett biologiskt ursprung (deCordova 1994). Förutom natur förde Hall också in kategorin djur som han menar står närmare barn än vuxna (med förklaringen att barn och djur är mer ursprungliga i biologisk mening). Barn och djur tänker, känner och agerar på liknande sätt och känner också igen varandra i sina likheter. Som en konsekvens av det behöver barn leva ut sitt vilda, sina mer djurlika tankar, beteenden och impulser, för att inte hämmas i utvecklingen till en vuxen som kan möta de krav en modern värld ställer. Film- och leksaksindustrin har från 1920-talet och framåt förstärkt den här typen av föreställningar genom att relatera barn till djur och vice versa, vilket exempelvis Disneys produktioner är exempel på (deCordova 1994). Barns relation till djur som en del av en god barndom har spridits även i barnkultur som utgår från Astrid Lindgrens produktion. Fiktiva figurer som Emil i Lönneberga och Pippi Långstrump har tydliga relationer till djur som de är beroende av men som också beror av dem (Lindgren 2013). Mot bakgrund av de teoretiska antaganden som skisserats ovan ska nu två exempel analyseras.

Reklam, barn och natur

Det första exempel som analyseras är hämtat från reklam för barnvänliga produkter. Som Johanna Sjöberg (2009) visat är barn vanliga i reklam för teknik. Där används barn i olika naturmiljöer för att marknadsföra miljövänlighet. Genom att använda barn och natur skapar teknikreklamen föreställningar om att just den tekniken är ett sätt att bidra till en miljövänlig framtid. Budskapet är att vuxna som köper sådan teknik tar

ett gemensamt ansvar för barns framtid. Miljöargument läggs också i munnen på barn som då framstår som "kloka experter som månar om miljön och naturligt förstår olika miljöhänsyn som bör tas och vilka produkter som är mest miljövänliga" (Sjöberg 2009: 57). Den reklam som analyseras här är av ett annat slag men den anknyter till teknikreklamen genom att hänvisa till miljövänlighet.

Varumärket Änglamark används för att sälja produkter som ska uppfattas som miljövänliga. Ett sortiment riktar sig till föräldrar med små barn, det så kallade baby-sortimentet. Om man söker efter "barn och natur" på Internet (Google) kommer Änglamarks sortiment upp som träff på första sidan (Änglamark_Babysortiment 2010-05-07.pdf, nedladdat 14/9 2012). Enligt reklamen är det "Miljömärkta babyprodukter för de minsta". Texten skapar således en föreställning om att små barn behöver en annan sorts produkter än vuxna och att de produkter som är miljömärkta är bättre än andra produkter för barn. Ett sådant antagande bygger på föreställningar om att barn är oförstörda och på samma gång i behov av skydd (Taylor 2011). Barn står nära naturen och behöver skyddas av en föreställt god och oförstörd natur, här representerad av miljömärkning. Sammansättningen "baby" och "produkter" är också intressant. Genom att föra ihop baby och produkt till ett ord skapas föreställningar om att vissa produkter, trots att de är kulturskapade, är mer gynnsamma för barn än andra. Andersson (2009) menar att vi gärna framställer mänsklig påverkan som onaturlig om vi ogillar den. Exemplet visar att mänsklig påverkan, i form av produkter, också kan framställas som positiv om motivet är att skydda ett barn. Det föreställt naturliga blir i reklamen att köpa och använda miljövänliga produkter.

Bild ett visar hur produkterna i babysortimentet presenteras visuellt tillsammans med ett barn där markören för ålder är att det är ett litet barn och med etniska markörer för vit medelklass; barnet är ljushyat, ljushårigt och med blå ögon. Barnet på bilden är varken smalt eller överviktigt utan framstår i den meningen som enligt en norm som signalerar hälsa och välmående. Barnet har inga kläder på sig utan endast en blöja som också kommer från babysortimentet. Det finns inga markörer för genus utan barnet kan vara en pojke eller en flicka. Möjligen kan den ljusblå bakgrundsfärgen bidra till föreställningar om att det är en pojke, men det är öppet för tolkning. Den ljusblå färgen associerar till rent vatten och en ren himmel, alltså ren natur. Barnet sitter på en mjuk, vit ren filt ovanpå en ren träyta. I relation till barnet, som är naket och därmed exponerar sin renhet och oskuldsfullhet, skapas starka föreställningar om renhet och naturlighet via barnet och barnets omgivning.

Trots att det är ett litet barn på bilden är det visuella budskapet att det rör sig om ett från vuxna oberoende barn – här finns inga omhändertagande föräldrar eller andra vuxna (jfr Higonnet 1998, Smith 2012) – och barnet tittar rakt fram när det möter betraktarens blick. Den jämlika positionen underbygger föreställningar om att barnet är autonomt från andra barn och från andra vuxna (än den vuxna vars blick barnet möter). Däremot är barnet relaterat till de olika babyprodukterna; de är nära barnet och de finns runt och i kontakt med barnets kropp (blöjan). Varorna är uppställda för att visas fram på samma sätt som barnet och barnet skyddas av en av varorna, blöjan. Ett budskap är att det välmående, hälsosamma, ljusa barn som visas fram på bilden är en effekt av de produkter barnet har en närhet till. Men produkterna är också beroende av

Bild 1. Änglamarks babysortiment 2012, babyprodukter.

Källa: Änglamark_Babysortiment 2010-05-07.pdf, nedladdat 14/9 2012.

barnet. Barnets föreställda ursprunglighet, renhet och oskuldsfullhet (Taylor 2011) ska spilla över och få de kemiskt framställda produkterna att framstå som rena och ofarliga – för barnet och för miljön och därmed också naturen. En sådan föreställning skapas också när blöjor presenteras för sig, vilket är nästa exempel.

Som bild två visar används markörer för låg ålder och ljushet även när Änglamarks blöjor presenteras visuellt. Bilden visar en bild av ett blöjpaket, som alltså finns i de varuhus som säljer dessa blöjor. Återigen är det ett barn utan bestämt genus och som framställs som autonomt och oberoende av vuxna. Den rena men något artificiella miljö som barnet ovan placerats i har i blöjereklassen ersatts med natur; en grön gräsmatta

utomhus. En symbol för sol har placerats i högra hörnet för att skapa föreställningar om att det är varmt och skönt och att barnet därför inte behöver kläder utan kan vara nära och i kroppslig kontakt med naturen. Det som ser ut som en sol är en gul färgprick som det står "biofolie" i. Runt pricken och inringat av streck som liknar solstrålar står att "emballaget är nedbrytningsbart". Under blöjbilden, på samma sida, står med bokstäver med rundade, molnlika former att emballaget "är av majsstärkelse som är nedbrytbart och komposterbart och är helt fritt från paraben!" Symbolerna till höger framför barnet är markörer för miljövänlighet och det hänvisas till dem i texten tillsammans med en presentation av varans miljövänlighet: "Materialet är valt med minsta möjliga miljöpåverkan" och innehåller inte "några onödiga tillsatser som parfym och lotion". Materialet beskrivs vidare som "hudvänligt" och det "tillåter barnets hud att andas vilket motverkar hudirritationer". Text, bild och symboler skapar här tillsammans en föreställning om att den vara som säljs främjar det rena oskuldsfulla barnet och den rena och oskuldsfulla naturen. I det finns ett löfte om en hållbar utveckling och framtid.

Bild 2. Änglamark babysortiment 2012, blöjor. Källa: Änglamark_Babysortiment 2010-05-07.pdf, nedladdat 14/9 2012. Bilden är beskuren.

Till vänster lite bakom barnet finns ett gosdjur som är vänt ut mot betraktaren och det påminner om lek och barns nära relation till djur, alltså föreställningar om normal barndom (Cannella och Viruru 2004, deCordova 1994). Barnet ler och det riktar blicken, händerna och fingrarna uppåt, som för att ta emot något som gör barnet glatt. Man kan anta att det är en ljus framtid som barnet sträcker sig mot och tar emot. Barnet sitter stilla men händerna och blicken skapar en rörelse i bilden, som bidrar till föreställningen om att barnet är aktivt. Barnet möter inte betraktarens blick utan det möter framtiden.

Däremot är bilden av barn som autonoma från och beroende av vuxna dubbel.

Anslaget är att produkterna varken orsakar allergier eller hormonförändringar hos barn och det talar från en universell föräldraposition: "som föräldrar önskar vi oss det bästa för våra barn". Det handlar här om att på en gång underblåsa en rädsla för vad som kan hända barn och skapa föreställningar om att det går att undvika det som hotar barnen. Genom att köpa just dessa babyprodukter undanröjs framtida hot och en önskan om det egna barnets bästa kan slå in. Texten konstruerar således vuxna i en omhändertagande position och barn som dem som är beroende av de vuxnas vilja att göra gott (exv. Cannella och Viruru 2004).

I de två exemplen från Änglamarks babyprodukter används och återskapas föreställningen om ett universellt barn med en normal, god barndom (Cannella och Viruru 2004). Som analysen visat handlar det dock om ett vitt, litet, västerländskt, välmående barn. Barnen är nästan nakna och därmed i nära kontakt med sin omgivning. Det visuella budskapet är att barnen är kompetenta

och autonoma – deras position är således värd att beakta. Det är ett slags visuella barns röster som förs fram och budskapet är att barnen går i god för att varorna är – ur barnens perspektiv – bra varor. Barnen lånar legitimitet (Sparrman och Lindgren 2010) åt varorna. Just dessa produkter framstår då inte som något hot varken mot den rena barndomen eller den rena naturen. Det visuella budskapet använder och åter-skapar på samma gång föreställningar om att det finns en inneboende naturlighet i barnet och i naturen att värna om, det skapas ett löfte om hållbarhet och framtidstro framburet av barn och natur (jfr Kjørholt 2002, Sjöberg 2009).

Tolkat i relation till Anderssons (2009) diskussion om naturlighet står vi inför ett exempel på föreställningen om att viss mänsklig påverkan inte berövar naturen dess naturlighet. Man skulle kunna spetsa till det ännu mer genom att hävda att mänsklig påverkan i detta fall i form av ett barn, och som del av en dominerande diskurs om barn som oskuldsfulla, faktiskt stärker föreställningar om naturens naturlighet. Det människoskapade – artefakter och kemiska produkter – framstår då som mindre hotfullt och farligt än det annars skulle ha gjort. Barn och natur delar en "jungfrulighet" (Andersson 2009) som förmodas fungera som ett slags skydd för barnet men också som skydd mot en negativ miljöpåverkan. På så sätt bjuds betraktare som tror på idén om att ett hållbart samhälle är möjligt in till konsumtion.

Som jag hittills visat är de föreställningar som skapas och återskapas när barn och natur relateras till varandra både entydiga och mångtydiga. Det är entydigt ett vitt, västerländskt, litet och könlöst barn som används för att frammana föreställningar om renhet och oskuld. I den meningen är den normala barndom som ett sådant barn

anspelar på också i grunden västerländskt. Däremot är bilden av barn som autonoma från och beroende av vuxna dubbel. Vi ser både beroende och oberoende barn och därmed kan man säga att föreställningar om barns autonomi från vuxna förstärks. Det från vuxna oberoende barnet är dock beroende på ett annat sätt, nämligen av de varor de relateras till och i flera fall också till löften om ren natur och naturlighet. Föreställningen om den oberoende barnpositionen används för att tillskriva varorna ett slags barnvänlighet och löfte om en hållbar framtid i naturlighetens tecken – trots fortsatt konsumtion och trots att beskrivningarna av vad som är naturligt är både mångtydiga och otydliga. Diskursen om det föreställt goda, rena, oskuldsfulla barnet förväntas spilla över och sprida sig och göra den av smuts och avfall hotade naturen ren. Eller annorlunda uttryckt: barns föreställda renhet ska få människors beteenden – även vuxnas – att handla om att skapa ett hållbart samhälle. Jag ska nu lämna reklamen för att se hur barn relateras till natur i utomhuspedagogik på Internet.

Utomhuspedagogik, barn och natur

I Sverige har Friluftsrådet organiserat friluftsvärksamhet för barn i förskoleåldern sedan början på 1950-talet. Idag kallas stora delar av verksamheten för I Ur och Skur och den omfattar förskole- och skolverksamhet som bedrivs i samarbete med Friluftsrådet. I Ur och Skur finns även i Finland, och i Norge finns liknande verksamhet i vad som kallas naturbarnehage. I den norska verksamheten lär sig barn exempelvis att gå på tur med ryggsäck och på vintern att använda skidor. En grundidé är att få barn intresserade av friluftsliv och norsk natur, och särskilt skidåkning, viktiga komponenter i

Som bilden visar beskrivs "individen", "gruppen" och "samhället" med animeringar av pojkar och flickor i rena naturmiljöer i runda symboler som ligger på pilen. Här finns markörer för genus, vilket fotografiet inte använder sig av, men liksom i fotografiet har samtliga barn ljus hudfärg. I animeringarna har barnen tydligare olika hårfärg än på fotografiet. Animeringen till texten "världen" består av tolv barn som står runt en jordglob med ljusblått, rent vatten och ljusgrön, ren natur. Två av de tolv barn som symboliserar barnen i "världen" har mörk hudfärg. I symbolerna, och fotografiet i bakgrunden, framställs således barn framför allt som ljushyade, även i ett världsperspektiv.

Texten om "världen" säger att pedagogiken har betydelse i "ett världsperspektiv" därför att den skapar "gemensamt ansvarstagande och kunskap för hållbar utveckling i praktiken" (<http://www.friluftsframjandet.se/iurochskur/forskolan>, nedladdat 14/9 2012). Det kan tolkas som en idé om att barnet är omoget och gradvis mognar till en fullständig ansvarstagande världsmedborgare, dock, och intressant nog, fortfarande i egenskap av att vara barn. Idén liknar den som fanns i progressiv pedagogik under tidigt 1900-tal i Sverige då ämnet hembygds-kunskap infördes i undervisningsplanen. Eleven skulle – efter ålder och mognad – gradvis lära sig om platser som låg längre och längre ifrån barnet självt (Lindgren 2009). Medan idealet tidigare formulerades som att nå ökad förståelse för främmande kulturer (Englund 1986), formuleras det idag inom I Ur och Skur som ett ansvar för hållbar utveckling. Den gemenskap som omtalas i texten blir via de visuella markörerna en gemenskap för barn med ljus hudfärg. Barnen beskrivs, helt i enlighet med Rousseaus (1762) idéer, som fristående från vuxnas (dåliga) inflytande och de föreställs då utvecklas till

goda, naturliga människor (jfr Taylor 2011). Rousseaus vision beskrev barnet som pojke (Martin 1995) medan I Ur och Skur snarare bortser från att barn har genus. Naturen framställs som en plats där genus inte är relevant. När markörer för genus används för att visa på likhet, att genuskillnader inte är relevanta, används samtidigt markörer för etnicitet där vithet är norm.

När man går från I Ur och Skurs vision till startsidan ges en närmast motsatt bild av ansvar. Friluftsförbundet framställer barnens vardag i naturen som kravlös och, underförstått, barnvänlig:

Barn trivs i naturen. Leken går över stock och sten och det finns lekredskap så det räcker till alla. I naturen kan alla hitta sin egen utmaning, i det lilla eller stora, kika med lupp eller klättra i träd. När leken tar paus smakar matsäcken som bäst och efter maten somnar man lätt till vindens sus. (<http://www.friluftsframjandet.se/iurochskur/forskolan>, nedladdat 14/9 2012)

I naturen får barn, enligt texten, möjlighet till större kravlöshet än i andra miljöer; inga barn behöver konkurrera om lekmaterial eller utmaningar när de är i naturen. Lekmaterial finns i överflöd och utmaningarna bestämmer barnet över själv. Det barnet ägnar sig åt är lek, en aktivitet som har ikonisk status för att markera normal, god, västerländsk barndom (Cannella och Viruru 2004, Holland 2004, Lindgren 2006). Barnen behöver inte ens bestämma, eller ta beslut, i eller över leken. I texten framställs leken som aktör, det är när leken tar paus som barnet vill äta. Här framställs således ett barn i enlighet med Rousseaus (1762) idé om att naturen finns i barnet. När naturen får bestämma mår barnet bra; det äter och sover av sig självt eftersom det antas finnas

en ursprunglig koppling mellan barn och natur. Just föreställningen att det finns en sådan koppling återskapas på ett konkret sätt i den här typen av texter. Här är det ett slags äkta barn som skrivs fram, ett barnbarn, som leker och tas om hand av naturen, en *naturlig* barndom (jfr Taylor 2011).

Att mat och sömn upptar mycket av föräldrars oro idag är tydligt i frågespalter i tidningar och på Internet. Hos Friluftsförbundet framställs det som att naturen gör jobbet – naturen runt barnet kommer i kontakt med naturen i barnet. Liksom i *Emile* (1762) framställs naturen i citatet ovan som en ideal plats fri från människoskapad kultur. Friheten från kultur gör att naturen erbjuder frihet till kreativitet och utveckling av det naturliga som antas finnas i barnet (jfr Halldén 2009). Föräldrarna finns endast närvarande indirekt, som de som ger förutsättningar för det aktiva kompetenta barnet (Smith 2012) att blomstra i den för-sociala naturen (Taylor 2011) genom att välja I Ur och Skur pedagogik för sina barn. I detta återskapas en traditionell vuxenposition vars huvuduppgift är att ge förutsättningar för ett aktivt och kompetent barn (Smith 2012). En sådan bild förstärks också av att det är "ledarna" i verksamheten som "dagligen" gör "val kring vad som passar bäst för individen, gruppen och aktiviteten" (<http://www.friluftsförbundet.se/iurochskur/forskolan>, nedladdat 14/9 2012). Underförstått är det barn som individer, barngruppen och barnaktiviteter ledarna fattar beslut om. Barnens kompetenser handlar här inte om ansvar utan snarare om att göra det de anses vara bäst på i enlighet med ett mer traditionellt ideal om en normal, västerländsk barndom; att leka och interagera med varandra (Cannella och Viruru 2004, Smith 2012) i naturen och i just detta fall även interagera med naturen. Men texten på hemsidan tonar också ner vuxnas

auktoritet genom att beskriva deras "roll" som "att utgå från barnen och gruppen och att vara medupptäckande, medundersökande, medupplevande och medagerande" (<http://www.friluftsförbundet.se/iurochskur/forskolan>, nedladdat 14/9 2012). I meningen efter beskrivs vilka kunskaper som avkrävs en ledare för att den ska kunna vara en sådan medaktör med barnet. Förutom lärarutbildning och ledarutbildning har samtliga ledare, menar hemsidan, också högskoleutbildning i I Ur och Skur-pedagogik. Texten vill således skapa föreställningar om att barn och vuxna är jämlika genom att de upptäcker "med" varandra på samma gång som de vuxnas ledande position, auktoritet och kompetens hålls fram. Här finns en tydlig dubbelhet inbyggd som återspeglar ett vanligt förhållningssätt, nämligen att vuxna gärna bortser från den makt de besitter genom auktoritet och kompetens (Hennum 2005, Sundhall 2008) och genom att vara dem som "låter" barn komma till tals (Cannella och Viruru 2004).

Om leken görs till aktör i texten som ska övertyga om fördelarna med I Ur och Skur är det, som redan antytts, barn som är i fokus i bildmaterialet (se bild 4). Liksom i tidigare exempel finns visuella markörer för etnicitet i form av ljus hy och ljusa hår. De här barnen är i samma ålder som tidigare exempel från I Ur och Skurs hemsida men något äldre än i reklamexemplen ovan (se bild 1 och 2). Liksom i reklamen för Änglamark möter barnen i I Ur och Skur betraktarens blick men de möter inte betraktarens blick på samma nivå. I bild fyra tittar barnen upp på betraktaren som således tittar ner på barnen. Här finns vaga markörer för genus som inte leder till några entydiga tolkningar. Även här görs alltså kategorin "barn" överordnad betydelsen av genus; barn är barn och inte pojkar eller flickor, är det entydiga budskapet. De uppåtsträckta armarna liknar gesten i

Bild 4. Friluftsförbundets hemsida, I Ur och Skur, start.

Källa: <http://www.friluftsfremjandet.se/iurochskur/forskolan>, nedladdat 14/9 2012.

Änglamarkreklamen i bild två, och även hur barnen framställs i bild tre som är från Friluftsförbundets hemsida om I Ur och Skur. En skillnad är dock att barnen i bild fyra har sällskap av en vuxen som, delvis gömd bakom symbolen för I Ur och Skur, visar barnen hur de ska göra med armarna. Liksom i Änglamarkreklamen (se bild 1 och 2), och när pedagogikens vision visualiseras (se bild 3), skapar gesten med uppåtriktade fingrar en föreställning om att barnen orienterar sig mot framtiden. Barnen framställs indirekt som resurser för en naturvänlig framtid (jfr Kjørholt 2002).

Barnen står i grönska och solen skiner. Barnen har också kläder som gör dem anpassade till alla väder; galonbyxor som skyddar mot väta samtidigt som de ger frihet. Med galonbyxor behöver inte andra kläder bli smutsiga. De här barnen behöver inte tänka på naturens – ur kultur- och vuxenperspektiv – negativa effekter som att bli smutsig, kall eller blöt. Här blir kulturskapade produkter som främjar att barn kan vara i naturen goda produkter, precis som Andersson menar att vi väljer vad vi anser vara positiv eller negativ "naturlighet" (Andersson 2009). Kulturen ger skydd och frihet att vara i kontakt med naturen och då beskrivs den som god och positiv.

Mer I Ur och Skur

Bilderna fem och sex nedan var de första två träffar jag fick upp när jag sökte på I Ur och Skur på Google och som inte var Friluftsförbundets hemsida. Bild fem är från en förskola med I Ur och Skur-pedagogik. Bilden är placerad längst upp på hemsidan och det första som besökaren får syn på. Här visas barn med låg ålder och markörerna för etnicitet är ljus hy och ljust hår. Av färgen på kläder kan man tolka det som att det är två pojkar och en flicka med flickan i centrum. Flickan blundar medan pojkarna tittar på henne. Kläderna är markörer för välstånd; de är nya och moderna och de ser påkostade ut. Barnens kroppsspråk och blickar talar för att de interagerar med varandra. De är engagerade och lever ut känslor, sina impulser, vilket betraktaren förväntas uppfatta som positivt eftersom det relaterar till diskursen om en god, normal barndom (deCordova 1994).

En tolkning är att barnen lever ut sitt vilda genom lek, en föreställning som förmedlats bland annat via barnkultur riktad till barn (deCordova 1994, Lindgren 2013). Enligt en sådan föreställning, som också är en del av ett västerländskt barndomsideal, är barn inte bara närmare naturen utan också närmare djuren och ett biologiskt

Bild 5. Skogsgrindens förskola, hemsida.

Källa: <http://www.skogsgrinden.se/>, nedladdat 12/10 2012.

ursprung än vuxna. I likhet med djuren behöver barnen leva ut sina vilda, djuriska impulser för att utvecklas – inte till vuxna djur men väl till moderna människor (de-Cordova 1994). Barnen klarar detta utan vuxnas inblandning, är också budskapet. Bredvid barnen finns fem logotyper för miljövänlighet och friluftsliv. Logotyperna kan jämföras med de varor som placerats bredvid barnet i Änglamarks babyreklam. De ska förstärka föreställningar om att barnen på fotografiet bredvid är i ett positivt sammanhang. En lika rimlig tolkning är att barnen lånar status till logotyperna; de "äkta" barnen som lever ut sitt vilda på ett ursprungligt och oskuldsfullt sätt och gör att deras "goda barndom" spillas över på logotyperna som får del av barnens föreställda godhet.

Bild sex är från en skola med I Ur och Skur-pedagogik. På bilden är barnen äldre än i tidigare exempel och barnen visar att de klarar att vara i naturen och hantera naturmiljön på egen hand. För inte heller här är vuxna med och interagerar med barnen. Budskapet är att barnen på bilden lär sig att hantera och vara i naturen. Samtidigt skapas föreställningar om att just detta är särskilt bra för barn eftersom de kan vara autonoma och lära sig av naturen på egen hand. Naturen föreställs erbjuda både pedagogik och pedagog, både en för barn "naturlig" lärmiljö och ledning. Och som i de

tidigare exemplen är markörerna för etnicitet ljus hy och ljust hår medan markörer för genus skapar föreställningar om likhet mellan kön. Genus görs inte viktigt på samma sätt som etnicitet och autonomi.

I Ur och Skur-verksamhet återskapar således föreställningen om barnet som aktivt, kompetent och autonomt från vuxna. Men det är, som forskning framhållit, ett barn vars frihet och självständighet är villkorad av att vuxna ska ha kontroll och styrning över barnets uppfostran (Cannella och Viruru 2004, Smith 2012). Som jag visat här framstår natur som en tacksam miljö för att återskapa sådana traditionella bilder

Bild 6. Utsikten skola, hemsida.

Källa: <http://www.iurochskurutsikten.se/>, nedladdat 12/10 2012 (Bilden är beskuren).

av barndom; i naturen ges barn mer utrymme att vara fria och vuxeninflytande kan ersättas med den goda verkan och kraft naturen för med sig, är budskapet. Samtidigt förstärker föreställningar om ren och oskuldsfull natur och rena och oskuldsfulla barn varandra. Det visar att arvet från Rousseau, med föreställningar om naturen som en självklar motor för vad som framställs som en naturlig utveckling, lever vidare (Taylor 2011). Här finns ingen hotfull, skadlig eller dålig natur eller naturlighet (jfr Andersson 2009, Halldén 2009). Dessutom skapas föreställningar om att barn och natur alltid är en god, gynnsam relation och frågor om vad som ryms i de universalistiska kategorierna "natur" eller "barn" ställs inte.

Det barndomsideal som om- och åter-skapas på den här typen av hemsidor är på ett påtagligt sätt konstruerat som fritt från vuxnas inverkan. Det är empiriska exempel på hur föreställningar skapas av vuxna om att barn gör "egen kultur" (Kjørholt 2002: 79) i angelägenheter som anses beröra dem. Det är en föreställning med stor sprängkraft idag. Som analysen i den här artikeln visar, finns dock fog för att ställa kritiska frågor kring på vilka sätt och hur den här typen av framställningar gynnar barns delaktighet och inflytande i egentlig mening. Mycket talar för att de återinskriver ett traditionellt, västerländskt barndomsideal där barn positioneras som barn utan resurser att påverka samhället medan vuxna är de med resurser att påverka och styra (Cannella och Viruru 2004).

Barn och natur – ny traditionalism?

De två empiriska exempel som analyserats ovan visar hur en visuell analys som tar hänsyn till hur markörer för genus, ålder

och etnicitet framställs i bilder, symboler och texter kan användas för att bryta upp den till synes stabila relation (Leigh Star 1991: 41) om ett positivt samband mellan barn och natur, som finns och görs i vardagskulturen. Den visuella analys som genomförts här visar hur relationen barn och natur återskapas föreställningar om ett traditionellt västerländskt barndomsideal med etniska markörer för vithet i centrum. Unga, oskuldsfulla, ljushyade barn med tillgång till natur och naturlighet används för att skapa föreställningar om att en viss pedagogik är mer barnvänlig än andra liksom vissa varor är mer barnvänliga än andra. Naturen och varorna framställs i sin tur som delaktiga i skapandet av en *naturlig barndom* – och därmed är just dessa varor bättre än andra varor. Det skapar föreställningar om att de här varorna inte är skadliga för miljön, att de gynnar hållbar utveckling, och en god barndom. Sådana föreställningar legitimerar kommersiella produkter och konsumtion i namn av hållbarhet.

Föreställt naturliga barn, eller barn i naturen, eller barn som företrädare för naturen, har inget genus – eller annorlunda uttryckt; det framställs som att genus inte är relevant i naturen. Samtidigt görs vithet till en förgivettagen norm. Det är en tydlig föreställning när utomhuspedagogik marknadsförs. En välvillig tolkning är att det skapas andra tolkningsutrymmen i naturen jämfört med vad som händer i inomhusmiljöer och att traditionella mönster för pojkars och flickors beteenden därför kan överskridas (Änggård 2009, 2011). En annan tolkning är att naturen faktiskt används olika för att göra olika typer av genus. En studie från Norge visar att pojkar på ett aktivt sätt använder naturmiljöerna för att göra olika sorters maskulinitet (Stordal 2009). Problemet är väl snarast att det finns lite intresse för att lyfta fram frågor om

genus, men även om ålder och etnicitet i sammanhang när barn och natur relateras till varandra. De exempel som analyserats här visar att man helt enkelt bortser från, eller skyler över, aspekter som genus, ålder och etnicitet. "Barn" används och återskapas som en universalistisk kategori (Cannella och Viruru 2004) bredvid "natur" som, trots dess stora variation och artrikedom, inte tycks behöva beskrivas närmare (Bergnéhr 2009). Den föreställt goda relationen mellan barn med låg ålder och natur blir så stark att andra aspekter tillåts förlora i betydelse. Natur relateras till barn och vice versa, inte för att främja hållbar utveckling, utan för att marknadsföra och stimulera konsumtion. I de exempel som

visas här är det varor och pedagogik som ska konsumeras.

Artikeln visar hur traditionella föreställningar om barn, barndom och oskuld relateras till natur och naturlighet för att motivera till konsumtion, vilket sällan uppmärksammas. Genom att lyfta fram hur den här typen av normerande föreställningar återskapas i vardagen kan vi också motverka dem, och samtidigt verka för att ge plats åt alternativa föreställningar som är mindre dualistiska och mer gränsöverskridande. Då kan vi också motverka att för-givettagna föreställningar om barn och natur oreflekterat kopplas till hållbarhet och på så sätt okritiskt legitimerar kommersiella produkter och pedagogiska idéer.

Noter

¹ Parabener är en klass av kemikalier som används i stor utsträckning som konserveringsmedel av kosmetiska och farmaceutiska industrier.

Litteratur

- Andersson, P. 2009. Naturligt=bra? Funderingar över ett värdeladdat begrepp. I: G. Halldén, red. *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlssons: 25–33.
- Bergnéhr, D. 2009. Natur, utomhusmiljö och den goda barndomen i tidningen Förskolan. I: G. Halldén, red. *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlssons: 59–77.
- Cannella, G. S. och Viruru, R. 2004. *Childhood and Postcolonization. Power, Education, and Contemporary Practice*. New York & London: Routledge.
- Cunningham, H. 1991. *The Children of the Poor. Representations of Childhood Since the Seventeenth Century*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- deCordova, R. 1994. The Mickey in Macy's Window: Childhood, consumerism, and Disney animation. I.: E. Smoodin, red. *Disney Discourse. Producing the Magic Kingdom*. New York & London: Routledge: 203–214.
- Dyblie Nilsen, R. 2009. Friluftsliv i naturbarnehagen – et norskt exempel. I: G. Halldén, red. *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlssons: 106–130.
- Englund, T. 1986. *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Pedagogisk forskning i Uppsala 65. Uppsala universitet.
- Gallacher, L.A., och Gallagher, M. 2008. Methodological immaturity in childhood research? Thinking through "participatory methods". *Childhood* 15(4): 499–516.
- Goldfarb, B. 2002. *Visual Pedagogy. Media Cultures in and beyond the Classroom*. Durham: Duke.
- Halldén, G., red. 2007. *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlssons.

- Halldén, G. 2009. Inledning. I: G. Halldén, red. *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlssons: 8–25.
- Hennum, N. 2005. Foreldreskap, kjønn og vold. I: *Kön och våld. Ett nordiskt forskningsprogram 2000–2004. Slutrapport*. (TemaNord 2005:544). Köpenhamn: Nordic Council of Ministers: 78–80.
- Higonnet, A. 1998. *Pictures of Innocence: The History and Crisis of Ideal Childhood*. London: Thames and Hudson.
- Holland, P. 2004. *Picturing Childhood: The Myth of the Child in Popular Imagery*. London, New York: I.B. Tauris.
- Huntford, R. 2009. *Two Planks and a Passion. The Dramatic History of Skiing*. London & New York: Continuum.
- Kjørholt, A. T. 2002. Small is powerful: Discourses on "Children and participation" in Norway. *Childhood* 9(1): 63–82.
- Leigh Star, S. 1991. Power, technology and the phenomenology of conventions: on being allergic to onions. I: J. Law, red. *A Sociology of Monsters: Essays on Power, Technology and Domination*. London and New York: Routledge: 26–56.
- Lindgren, A. 2002. Att utbilda barn till ett nationellt medborgarskap. Folkhemmet och föreställningar om "vi" och "de andra". *Historisk Tidskrift* (1): 29–53.
- Lindgren, A. 2006. *Från små människor till lärande individer. Föreställningar om barn och barndom i förskoleprogram 1970–2000*. Lund: Arkiv Förlag (Stiftelsen Etermedierna i Sverige 16).
- Lindgren, A. 2009. Visualiseringen av naturen i svensk skolfilm. I: G. Halldén, red. *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlsson Bokförlag: 34–58.
- Lindgren, A-L. 2012. Ethical issues in pedagogical documentation: Representations of children through digital technology. *International Journal of Early Childhood* 44 (3): 327–340.
- Lindgren, A. 2013. Barnkultur och natur på Astrid Lindgrens Värld. Gamla och nya barndomsideal. I: K. Helander, red. *"Nu ska jag prata" Barns röster i barnkulturen*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Luttrell, W. 2010. "A camera is a big responsibility": A lens for analysing children's visual voices. *Visual Studies* 25(3): 224–237.
- Martin, J. R. 1995. *Reclaiming a Conversation. The Ideal of the Educated Woman*. New Haven & London: Yale University Press.
- Reimers, E., och Martinsson, L., red. 2008. *Skola i normer*. Malmö: Gleerups.
- Sjöberg, J. 2009. Konstruktioner av barn och elanvändande teknik i reklamannonser. Elforsk rapport 09:65.
- Smith, K. 2012. Producing governable subjects: Images of childhood old and new. *Childhood* 19(1): 24–37.
- Sparrman A, och Lindgren, A. 2010. Visual documentation as a normalizing practice: A new discourse of visibility in preschool. *Surveillance & Society* (Special issue on Surveillance, Children and Childhood) 7(3–4): 248–261.
- Sparrman, A., Torell, U. och Åhrén Snickare, E., red. 2003. *Visuella spår: Bilder i kultur- och samhällsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Steeves, V., och Jones, O. 2010. Surveillance, children and childhood. *Surveillance & Society* (Special issue on Surveillance, Children and Childhood) 7(3–4): 187–191.
- Stordal, G. 2009. Naturen i bygdegutters konstruksjon av maskuline identiteter. I: G. Halldén, red. *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlssons: 131–153.
- Sundhall, J. 2008. Tystade barn? Om barns röster i utredningstexter. I: M. Eriksson, Å., Källström Cater, G. Dahlkild-Öhman och E. Näsman, red. *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups: 101–120.

- Taylor, A. 2011. Reconceptualizing the "nature" of childhood. *Childhood* 18(4): 420–433.
- Wise, J. M. 2011. An immense and unexpected field of action. Webcams, surveillance and everyday life. I: Z. Kocur, red. *Global Visual Cultures: An Anthology*. UK: Blackwell: 195–210.
- Yuval-Davis. N. 1997. *Gender & Nation*. London: Sage.
- Änggård, E. 2009. Lek i skogen mera jämställd? *Locus* 2/09: 3–19.
- Änggård, E. 2011. Children's gendered and non-gendered play in natural spaces. *Children, Youth and Environment* 21(2): 5–33.

Anne-Li Lindgren, Tema Barn, Linköpings universitet, SE-581 83 Linköping, Sverige
E-mail: anne-li.lindgren@liu.se